

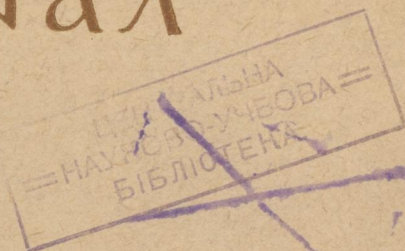
ПЗ4397

У. 65/6

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО
МИСТЕЦЬКИЙ
та
ГРОМАДСЬКО
ПОЛІТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

1927
433 а/к

СЕРПЕНЬ

№ 8

1 9 2 7

ЦКЛКСМУ ≡ ХАРКІВ

Ціна 50 коп.

Журнал продають у всіх книгарнях
видавництв та кіосках Контрагентства
:: :: :: Друку на Україні :: :: ::

V.N. Karazin Kharkiv National University

00501183

0

2181

Комсомольські та літературні організації, літературні та мистецькі студії, культосвітні установи, клуби, ВУЗ'и, шко- **ВСІ** повинні передплатувати щомісячний літ., читальні, ілюстрований, літературно-мистець- : : кий та громадсько-політичний журнал-місячник : :

МОЛОДНЯК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

За редакцією: Зарви І., Лимаря В., Масенка Т.,
Хвилі Андр., Усенка Пав. (відп. редактор)

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ

1. Літературно-художній — (оповідання, розділи з романів, повісті, п'єси, нариси, етюди, переклади з яразкових новин чужоземної літератури, вірші, поеми).
2. Літературно-критичний — (статті, розвідки, літературні портрети).
3. Розділ літнавчання.
4. Суспільно-політичний — (статті, нариси, огляди).
5. Сатири й гумору — (фейлетони на літературні теми, пародії, шаржі, літусмішки).
6. Побутовий — (статті, нариси, листи з периферії).
7. Хроніка — літературно-мистецька (закордонна, столична, провінційальна).
8. Бібліографія — та низка інших розділів.

Наші співробітники:

Білокриницький С., Бойко І., Брянців-Ровинський, Влизько О., Вухналь Ю., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Гордієнко Дм., Гримайло Я., Даніман Б., Десняк В., Дієв Марко (Запоріжжя), Донченко Олесь, Дубовик М. (м. Дніпропетровське), Дукин М., Заліський П., Зарва І., Затонський В., Ключчя Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кожушний Марко, Конторин О., Коряк В., Кузьмич В., Кундзіч Олексій, Кулик Ів., Кириленко Ів., Ладен О., Лакіза П., Лимар В., Ліберман Д. (Стара Бухара), Масенко Терень, Момот Ів., Новиков Г. (Кривий-Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Озерний Т., Палівець Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонід, Пучето Макароні, Радченко П., Сидоров А., Скрипник М., Смілянський Л., Таран Ф., Теодор Орісію, Толкачев П. (Азербайджан), Усенко Пав., Фурер В., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга-Шульженко М. (м. Умань), Хвиля Андр., Худяк В. (Донбас), Філіпов, Фомин Євген (Херсон), Юринець В.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	4 карб.
На 6 міс.	2 " "
На 3 "	1 " 10 коп.
На 1 "	— " 40 "
Ціна окремого № (в роздр. продажу) — 50 коп.	

„МОЛОДНЯК“ — виходить на початку місяця (1—5 числа)
на 7—9 друкованих аркушів (112—144 стор.).

Журнал продають у всіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.
Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкіньська вул., № 24
(поштова скринька 300), Видавництво „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“,
журнал „МОЛОДНЯК“.

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК
ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

І. ЗАРВИ, В. ЛИМАРЯ, Т. МАСЕНКА,
Андр. ХВИЛІ, Пав. УСЕНКА

№ 8

СЕРПЕНЬ 1927

ХАРКІВ

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА

74397

55 68

05 [329.14 к : 331.3]

Укрголовліт № 69067/кв.
Друкарня ВУЦВК'у
„Червоний Друк“.
Зам. № 3716—2.000.

Антін Павлюк

ПРОСТІ ВІРШІ

Цикл

1. ЛІРИКА

Вже, як метелика крило
Сімбарва неба дорогого
І захлинуло, залило...
— Солодка тривога...
І квітів, і очей дівчат,
І руху, гомону:—впивайся!
Для молодих, для чулих чат:—
— Іди і не вертайся!
Іди і світом в безліч змін
Гін—день лункий та свіжий...
Вусатий лоскотний ячмінь
Межею руки лиже...
І до безсилля, світу п'ю:—
— Мені така повинь!
Світ—запит в молодість мою
Питати де він? Що він?!

2. БЕЗ ОСОБИСТОСТИ

З роси в росу, із перл у перли
Ідуть залиті сонцем дні...
І вже, такі маленькі, вмерли
Приватні клопоти в мені.
І я ізнову в лаві—кокос,
Галузка в лісі, в дій—рука...
Я молодий, високий голос
Земного дня—робітника.

3. НЕ ТВОРЧИ

А що, якби одного дня
Всі річи люстром стали
Творців...
Напевно для панят
І безміру вже стало б мало.
Пустель відлуння серцем вам
Близького того дня загроза.
—скресають люстра дням, світам,
— А вас морозить.

4. СНІЖОК

Сніжок потиху падає:—
—Повільне, мляве прядиво.
Земля у смертну павутінь
І день: коротка, сіра тінь.
А серце—снить воно ялинкою,

— Очам!—дитинкою.
Вогню! Веселощів, вогню
І кожному!—людині, дню.

5. РІЗДВО

Різдво і мамою і доброю...
— Малий, малий куточок.
Дитина—серце:
— Бій хоробрий.
— На цілу б землю!—хоче.
Та нині рано б ми раділи!
— Іще не взято зор за перли!
Одна дитина народилася,
А скільки бідних нині вмерло!?

6. СТРИТЕННЯ

Панно Маріє! Несу вам звість!
Байстрам ви віднині вагітні,
Не вважайте на тую сусідську злість:
Дитинка—таке ж тендітне.
Невинная слуха, шаріє, тримтить—
Його б доторкнутися лиш я хотіла,
А тут же таке... цілий світ

ГОМОНИТЬ

І слухати вже несила.
Чого він прийшов з бідою—цим
дивом?

Чи ж щастя я не чекала?
Милий любити ще не навчив,
А милого так я чекала...
Чого ж то мені це гіркє питвò?
Леготом вечір віє,
Солодка, схвильована понад шитвò
Соромом червоніє.

7. СПІВЦЯМ „ВІЧНОЇ“

Рук, що труда не забували,
Очей, що світу пестили—
Ім цього дня життя так мало—
Ну, як без декламації та жестів?
Як можна землю цю любити,
Коли з небес нам вічні вісті,
Чи може й буднем скніти
На робітничім передмістю?
Нам вічная краса і всесвіт хором!
А не якась брудна, голодная

дигина... плаче...

Так і жили... А як нага земля
купається у морі

Ніколи і не бачили.
О, сонні трутні! Життєві облуди
Повії слова—какаду строкатого,
Яку луну, яке життя ви збудите?
По творчих буднях вас яке чекає
свято?

8. ВІДГУК ВІЙНИ

Вже, як з дитинства, голос згадую
Та він мені найбільший—знаю.
— За цілий світ рушниця ззаду
Плечі обтягає.
Ти серце, серце, стань же крицею
За волю всіх—за волю жити!
... Із безлічи могил шалена гро-
мовиця,
Гарматний голос—
заповіт усіх забитих.

9. ЗАТІНЕНА ГОДИНА

Бува, на серце тінь впаде...
Зима, спустошення і холод.
Питаю болю—сонце де?
Живе, тримтяче золото?!
Світ не такий, як би хотів,—
Так дієм просякай, любов'ю
Нема нікому нині див,
Пустелі ж поновляють—кров'ю.

10. КАЗОЧКА З НОЧИ

У жменю світло місяця
— Пухастую, лискучу вовну.
Чорна, парка, тривожна вода
Плюскотить за греблею, за човном.
Вийде ось-ось-ось русалка з комишу...
Руч простягне, заспіває...
У далекі, сонні поля луна
Лускою срібною лягає.
Ніч. Плюскіт. Тиша.
Чека, що діятиму—цілий світ...
— А я такий, такий маленький
Як всі його покірні, любі діти.

Олекса Влизько

МІСТО

Місто що-дня захлинається в злобі,
З пасмами стягів на чорному лобі,
Пашею вулиць у піні колес,
Наче б той пес,
Клацає,
Плигає д'явольським скоком,
Крутиться боком
І потомившись,—язик одкида,—
З башти, наїживши шерсть, вигляда
Сірим годинником—оком.

*

Місто,—в патосі мети і шукань,
З рання на вечір і знову на рань
Кида юрбу за юрбою.
В двері трамваїв і з поза дверей,
Місто плюється ордою людей
З громом і гулом прибою.

*

В тишу, чи в бурю,—до бою?!

*

Хто ти,—людина, чи схований звір?!

* *

З містом, як демоном:—Вір і не вір!
Місто, це знак океану.
Все заховає,—гинджали і рани
У не обміряну глиб...

*

В темні підвали, льохи, і завулки,
Місто луною одскакує гулко
З кроків мільйонами скиб...

*

Крутиться місто і рве, і гарчить, і шаліє,
Завжди байдуже до того,—сміється там хто, чи боліє.

*

Казиться місто і клацає в піні колес,
Наче б той пес,
В сонце,—годину, тумани і дощ—
В вихорі площ!..

*

Крилами гордих прольотів,
З неба подерши іржою блакить,
В небо, мов палі, закинувши вежі,
Небо затиснувши в лапи ведмежі,
Місто у полум'ї люто стремить!

*
В сонячне? Хмарне?—Це невідоме!
Плакат? Сміятися?—Це невідоме!—

*
Місто мовчить!
Місто у полум'ї люто стремить!

*
Місто весь час захищається в злобі,
З пasmaми стягів на чорному лобі,
Місто в патосі мети і шукань
Кида юрбу за юрбою,
З рання на вечір і знову на рань,
З громом і гулом прибою!

*
В тишу, чи в бурю,—до бою?!

*
Звір ти, чи брат?!—Блискавично, іскристо,
Місто глузує, регочеться місто!..

*
Місто в окопі скажений салдат,
Грому і бур божевільний догмат!

Одеса, 1927 р.

Ярослав Зейферт

НАЙПОКІРНИШИЙ ВІРШ

На горі високій,
Що схилами біжить
До міста,
Стою я,
Сп'явши руки.
Це я,—
Пророк,
Показую шляхи,
Звіщаю бідним
Майбутнього величний той
Прихід.
Мудрець,—
Що всіх породить
В безнадії...
В руці тримаю квітку,
Вона ніколи, о, ніколи
Не зв'яне, не струхлявіє.
Я той,

Що в першу революції
Годину,
Перший стрілить,
Я перший, той,
Що у боях впаде,
Що вклякне перший
Обв'язати рани
Браттям...
Я дивний, як той бог,
Могутній,
Як той бог...
Я більше,
У сотки разів більше
І водночас ніщо—
Я ніщо інше,—
Як милости революційних лав
Покірно відданий поет
Ярослав Зейферт.

Переклав із чеської
Антін Павлюк

М. Піша

ВІРШ

Струни дротів грають понад головою:—
Спів залізний промислового століття.
Своїх гімнів знов цивілізація співає
Дневі, над яким смеркає.
Усміхи стріваю, що у зраду стигнуть,
І бажанням, тужбам—вдаритися в камінь.
І розбитися... розбитися об камінь.
Знов питаюся з докором: іншая чому засяла?
Чому тій зорі все щастя їх не досить? та загин,
та рух чого від серця просить
Боротьба їх.
І які йому на вежах
Сполохом—уперті дзвони?!
Все життя, як буря,
Все вирує, рине
Ломиться, вгинається,
У власнім чаді гине...
... Тільки чую серце кинуте
На камінь і залізо
Під ногою дня загинути
Безслізному,
Бо ж за гострую нову мелодію
Воно спинається і б'ється,
Іншу музику життя все снить
і б'ється,
Музику—що громом бур із далини
Розворушує глухую німоту цих днів...
Лячно розгортаю гущину покірних буднів
Твердий, упертий—
Зазнайомлююся із пустелями в людині.

Переклав із чеської

Антін Павлюк

З ВЕСНЯНОГО ЗОШИТУ

I.

На столі сині квіти рясту.
Щеб-то, прийшла весна?
Ну, що ж—драстуй!
Ну, що ж—на.
Пісню мою гранчасту
В синь свого вечору лий,
Ми ж бо з тобою.—ще й часто,
Дружні були.

* * *

Вечір... Привітні розмови...
Чорні жарини очей...
Перші дарунки любови
Перших весняних ночей...
Що ж, повернули ізнов ви?
Я вас приймаю. Грядіть!
Захід човном малиновим
Тихо поплив по воді...

II.

Нене,
Ти там, в далекому селі...
Я дум твоїх закони знаю,
Коли задзвонить шумом гаю,
Себе питаєш:
Син же мій
А чи на весну завітає?..
І мариш в сні і на яву,
Як упадеш йому на плечі...
Під ночі пісню zalивну,
Коли говорить з вітром клечінь
Розповіси про матерів...
Що доля їм—несправедлива...
Яка сама ти нещаслива...
Твій вік згорівши не горів...
І як ображена дитина,
Ридатимеш на грудях сина...
Заснуть гаї і верболози,
Туман упаде на лани...
А ти проситимеш крізь сльози,
Щоб я здоров'я хоронив.
Та син твій... Єх, який він дужий!..
Він, мамо, все перенесе.
У нього серце від напружінь
Не ние, а співа пісень.
А хочу й я, мов вітру зашум,
Вернуть в просторінь голубу,
І розказать тобі про нашу
Серцями плекану добу.

Відчути ще раз ласку тиху,
Прив'ялі пахощі бузку...
Дитячі ж дні пройшли, як вихор
Під люту пісню смерти й куль...

III.

Як тепло вітер перевіяв,
І десь у трави впав і зник...
Що ж ти, коханко чорновія,
Та хоч згадала в дні весни?

Про того, хто тобою мріє,
Кому тривожить нічню сні?
А чи минулого довершить
Нема бажань... Мовляв, часи...
Й десятого взиваєш першим
Без жадних — сумніву й зусиль?..

IV.

Шумлять гаї, немов прибої
Вночі розгойданих морів...
А дні пливуть під перебої
Хвилин, ночей, і вечорів...

Пливи ж за ними, доки весел,
Вітрил не збили буруни...
Бо буде ще багато весен,
Не раз доспіє колос нив...

Не раз ще й горе —
Круком чорним,
На серце впаде й буде рвать...
Та крила дужі ми не згорнем...
Дорога ж наша не крива!

Нехай... сичить „Маланюками“
Нехай... Недовго... Ось-ось-ось.
Як їм під нашими ногами
Не встигти крикнуть — здаємось!

Шумлять гаї, немов прибої
Вночі розгойданих морів,
А дні пливуть під перебої
Хвилин, ночей і вечорів.

Дм. Гордієнко

З ДНІПРА

I.

Вже скоро грім у небі загуркоче,
Сполоха даль і думоньки мої.
Ну, хто, скажіть—на луки, чи в гаї,
Чи до Дніпра тоді піти не схоче?

Ген, на вербі гніздо гойдається сороче,
Ворона каркає на муки, а чий?
Кому б піти, впіймать її,
І глянуть глибоко в пташині очі?

І прочитати в них минуле, давнє лук,
Відчути серця тихий стук,
Вгадати хижі, а чи ніжні мрії.

А потім десь блукати у пісках,
І споглядати, як далеч приміська,
Заводами зроста і майоріє...

II.

Або чому б на зеленавім тлі,
Отут, серед сосни і плині дніпрової,—
Не пригадати ночі голубої,
І куль, що цявкали в збентеженій імлі?

Шаліли коні, й чулось:—п-л-і!..
Над лісом гул та зойки далиною.
І дим... І рев... А після бою,
Чиясь хустина маяла в гіллі...

Стояла сторожко над кручею верба,
І мовчки кланялася лозам з-за горба,
І слізко плакала похилена що-ранку...

Ридали вітри в луках, на воді,
Так само голосно і тужно, як тоді,
Коли знайшли десь невідому бранку...

III.

Пливуть водою човники, аж ген-де,
А там за островом, де чмар і чорторії,
Що-ніч здійсмаються скажені виї,
Та хтось пісні складає, і легенди...

Шепочуть трави про бандитські рейди,
І сосни згадують (ну хто ж то похилив їх?)—
Про яр Холодний, жахи й кроволії,
Про дівчину із фабрики—про Генду...

І не її одну в червневє надвечір'я,
Вели згвалтовану до кручі на узгір'я,
Де й порубали з реготом шаблями...

Гукала ніч у глуш, благала допомоги..
А вітер все ходив, мов привид, по дорогах,
І засипав піском криваві плями...

IV.

Сумні берези, і мовчать дуби,
По лозах бродить жур-примара,
За дочкою ридає мати—Сара
На узбережжях нової доби...

Давно колись. аж од морських глибин,
Сюди, під небо вкутане у хмари,
Пливли човнами скити, яничари,
Везли на продаж золото, рабінь...

Та вже пройшли—не вернуться століття,
І на сосні, і на соснових віттях,
Зростає радість днів передранкових...

Вербка, і та з-під синього серпанку,
Вітає ніжно лози що-світанку,
І колисає далеч задніпрову...

V.

Хтось вилив тишу на рожеві хвилі,
І ніч лягла спочить в чагарники.
Курличуть жаби, дзеленчать жуки,
І рибки плескаються, срібненькі та милі...

Простує рань з найдальшої могили
До зелено-шовкової луки,
Де сич під п'янь лепех і осоки,
Тюгукає та по коханню квилить...

Іде життя, любови повне вщерть,
І хто з нас сміє думати про смерть,
Та скиглити каліками, старцями...

У ньому ж стільки творчих тем,
І нас, що з них мереживо плетем—
Назве історія новітніми творцями...

Соснівка, 1927 р.

Ів. Гончаренко

ЛИСТ ІЗ ПІВДНЯ

...„Пролинуло вже більше року,
Покинув пристань і Дніпро.
...Дівчина пише чорноока:
— „Ну, як живеш, чи жив здоров?“

Чи завітаєш, друже, скоро
До нас на пристань, на лиман,
Де небо зоряним узором
Дніпрові води вишива.

Тепер Дніпро такий широкий,
Розлився водами ген-ген,
А ти казав того ще року,
Що покохав його й мене...

А ти казав:—Прощай, дівчино...
А ти казав... Ось той і дуб...
Цвіте над берегом калина,—
...А може в мріях цвіту — дум...

Оце на пристані гуляла...
Про боротьбу, про шум гаїв
Твої поезії читала
І уподобала я їх.

Пригадую дівчат і хлопців,
І працю радісну таку,—
Твої вірші у „Комсомольці“,
Твої вірші в „Молодняку“.

— Ну, як забути, не згадати
Сільського хлопця—пастуха,
Коли з Полтавщини так радо
Вже свіжим вітром подиха?..

Люблю красу під синім небом,
А дні дзвінкі пливуть, летять,
Бо я закохана у тебе,
Бо я закохана в життя“...

Мих. Шульга-Шульженко

В ХУТОРИ

Іду такий розхристаний,
У гості (в хутори!..)
А скрізь гаї огністі,
І в небі прапори.

Над яром жито колосом
Усмішкою кива...
Од пахощів налилася,
Сп'яніла голова.

Забути крик з турботами,
Од праці відпочить.
А сонце б'є копитами
У крижану блакить!

Припасти в жито шелестом,
Цей колос цілувать,
Щоб знов сталевим велетням
Степову міць віддять...

Кує зозуля в березі,
(Чи ще багато літ?)
Скажи мені, чи вернуся
До поля, до землі?

Тримтить стебло під промінем,
„Не скоро вже вернусь!“
А місто дише полум'ям
В зелену долину...

ДЕ-ФАКТО

Роман

ЧАСТИНА ПЕРША *)

19.

Дід подав праника, що валявся на току, і приніс паперу. Юрко написав Зізі коштрубатого, нерівного листа

„Шановна панно Зізю!

Смію вам написати, хоч ви панна, а я був ваш наймит.

Я лежу у поповій клуні й дуже мені скучно й нема що читати, а коли не болять рана, то дуже скучно й хочеться що-небудь прочитати, а ніхто не приходить до мене й нема в кого попросити, щоб дав прочитати хоч-яку книжку, коли ви буваєте тепер у школі, то зайдіть, будь ласка, до попів і передайте мені якусь книжку. Я вам скажу велике спасибі, а хоч передайте, як самі не захочете зайти. Просив би вас найшвидше, бо мені дуже буває скучно й нічим одвести душу. Читати дуже хочеться.

З тим до побачення.

Знайомий вам по просвіті

Юрко Гармата“.

Просив старого однести ввечері до школи й дати панні. Дід довго бурчав, бубнів і врешті одніс. А на другий день надвечір прийшла Зізя.

Юрко спав.

Він не чув, як тоненька, росла дівчина з маленьким породистим обличчям, тихесенько відчинила двері з садка, заглянула, увійшла і знову зачинила. Потім потихеньку вилізла на засторонок сіна й сіла обіч спереду. Довго дивилася в гаряче, болісно рум'яне лице, оглядалася чи ніхто не йде й потім поклала пальці на плече, й поворушила ними.

Ще наче крізь завісу, зі сну побачив знайоме обличчя з усмішкою і так зрадів!.. Вона таки прийшла і принесла книжок!—буде що читати!— Там про людей, про море, про війни. Про те, як любляться, як їздять, плачуть, радіють. Все це разом майнуло в голові.

— Зізя!..—аж скрикнув і зразу підвівся на лікоть. Потім сказав, усміхаючись:

— Вибачте, що я так... Я дуже радий, панно Зізю... А де ж книжки, панно Зізю?

А Зізя всміхається:

— Нічого, можете так називати, просто Зізя. Ми ж тепер усі пролетарі—в нас усе погоріло й ми живемо тепер в оранжереї. Я тепер оранжерейна квітка, як говорить Адамчук. Живу між пальмами й розами й ходжу шовковою травою. Знаєте,—так чудно: йду звідки—лежить мамуся за склом, як у вітрині. В нас же велика оранжерея, ви знаєте.

Наше помешкання називають тераріум. Це, де за склом тварин розводять усяких. Книжки? Книжки теж погоріли. Що осталося од розгрому, все погоріло. Я вам дістала. Ось „Обломов“ Гончарова—є такий письменник, а це Лескова, теж цікаво.

— А потім ви ще принесете, а потім ще... так панно Зізю? Або вже передасте ким.

— Та я можу й сама, чого ж!

*) Початок див. у №№ 5, 6—7.

— Ви мені другий раз книжок п'ять принесіть, щоб вам не ходити... В мене стільки тепер часу й ніхто не гонить до роботи—читай скільки хочеш.

І Юрко подумав: „Як добре, що я ранений“—і усміхнувся на свою дивну радість.

* * *

Зізя посиділа в Юрка довгенько, а коли збиралася іти, він жалісно дивився вслід. Знову бути самому, знову дивитись на павутиння і слухати дідові молитви, виглядаючи у шпарину поміж заметини.

Передумував, що розказувала. Чомусь підкреслила, що в Маремі на руках були золоті обручки, як убили його. Думки плутались у голові: чомусь докопувався у пам'яті, чи бачив тоді в школі в Маремі обручки, чи ні... Розказувала, що розстріляли Тошку. Розказувала, що мати її захворіла після Владекової смерті й чомусь боїться ножа, тікає, як де побачить.

Юрко питав за Лебідя. Лебідь тепер не ходить до них. Зустрічала в просвіті—каже—веселий, і свіжий мед качає. Тепер до нього в чергу стоять за медом. Адамчук так само грає ролі закоханого.—Він чудово грає!—захоплюється Зізя.—Він справжній артист! Ну, але ж він був у станційній трупі. Ясно!.. А просвіта достала нових костюмів. Нову декорацію намалювали—ліс. Трохи не схоже, але й так гарно. Хоч не сіро. Зізя дуже радіє з цього.

* * *

Юрко радісно здивувався, коли через день знову прийшла Зізя.

Прийшла, всміхнулась і сіла. У вишитій сорочці, назад пов'язана тереновою хусткою, підпудрена.

— Здрастуйте!—затримала пальці в своїй маленькій ручці й потиснула.—Я скучила за вами. Прийшла оце в просвіту, не зібрались ще та я й до вас... Я вам не перешкоджаю... Юро?

Мовчав і запитливо дивився в її очі. Потім наче пригадав.

— Та що це ви?! Тільки книжок я ще ж не прочитав...

— Я не за книжками. Я так... Ви не турбуйтеся, думайте, що мене нема... Я просто прийшла, щоб вас трохи розважити... Ви знаєте, Юрко, що ми зробимо?—З вечірки я залишила в батюшки мою гітару. Хочте, я принесу пограю?

— Справді, Зізю... Принесіть! Йй-бо принесіть!.. От це, так йй-бо!

Самотному, хворому Юркові здавалося щастям послухати музику в спокійну годину серпневого надвечір'я у клуні на засторонку.

За кілька хвилин Зізя вже сиділа з гітарою на колінах і перебирала тоненькими пальчиками струни. Шукала пісню, а звуки були чітко окреслені,—як камінчиками пересипала ними, і з тих різнобарвних звуків виплило щось знайоме—якийсь мотив—і вилилось у пісню. Зізя грала: „Де ти бродиш, моя доле...“

Юрко зідхнув і повернувся з боку навznak.

Зізя схилила голову, дивилася йому в профіль.

Десь із поля йшла чи не остання передосіння громовиця і зрідка над далекими селами гуркотіла, м'яко перебирчасто всупровід гітарі—наче хтось сипав легкими пальцями по басових клявішах п'яніна й замовкав.

Вечоріло.

В одхилену браму в садок було видно, як зрідка хлюпав у листя вітрець і вивертав його навиворіт, та й верби од того наче посипало сріблом. В повітрі свіжіло, а сонце з-за синьої хмари світило червоно з фіялковими тінями. Півні били крилами, дзвінко кували.

Зізя зняла пальці з струн і запитала:

— Ви вже кохали когось, Юро?..

А Юрко повернувся до неї обличчям, вражений тим, і не знав, що казати. Було йому якось ніяково й якось голо ті слова прозвучали—„як на репетиції“,—подумав. Але згадалась Наталя... і захотілось не розказати, а так нагадати ті дні, коли не знаючи, чи можна підійти до куреня, сидів далеко і приглядавсь з-за дерев, чи не вийде дівчина в чорному, хоч би подивитись здала з дитячим страхом, і того досить. І хотілось комусь розказати про той перший поцілунок, що його бачила лише вів'юрка. Як же тоді було!.. Тепер усе це наче в рожевому тумані... Десь там, може, Наталя стоїть зараз, обійнявши рукою дуба, а тут Юрко й оця панночка з оранжереї говорить, як на репетиції. Од цього робиться, тужно за Наталею.

Пішла якось чудно думка, і Юрко сказав:

— Як у вас не буде часу, то ви книжок можете передати... ну, хоч Катериною... А про те—я не смію розказувати. А ви кохали?..

— Я?

Далекою гарматою грюкнуло над полем.

Перебирала рукою хвартух із складками, казала, як на репетиції:

— Я люблю вас, Юрко...

Юрко збентежився, сів.

— Ой, киньте, панно Зізю!.. Ну, що ви кажете!? чи смієтесь?.. наймитом вашим був.

— А хіба ж так не буває?

— Про п'єси думає—промайнуло в Юрка.

До повітки підходив дід і лааявся грубим голосом до свині чи до собаки:

— Пішла геть, бодай ти здохла!...

— А чого ви.. хіба не хочете, щоб я приходила?... запитала Зізя, згадавши попередні Юркові слова.

— Та ні, ні... мені тільки за вас ніяково... все таки ви...

— Ой, киньте, Юро. Ми просвітяни, от що, я й ви. Ніколи так не кажіть... Всі ми робимо на користь... України...

Знову вдарило за селом і рвануло стріху рвучким вітром. Садок тривожно шелеснув, загомонів.

Зізя нахилилась до шпарини, потім підвела голову, поклала пальці на струни...

Щось знайоме війнуло з гітари. Не то чимсь гарним зашिमіло в грудях, не то заболіло... чи тому, що давне щось, напівзабуте. Думка звела брови Юркові над переніссям. Наче запитував, дивлячись в очі: „Де це чув? Коли?“.

А Зізя відповіла тихою надхненною піснею:

— „За Неман, за Неман,

Дівчино ти моя...“.

І в раз гостро нагадав: „Панянка“. Відчув. І захотілось сказати їй щось неприємне. А вона наче впізнала його настрій, чи може згадала, що був Юрко її наймитом тоді, як співала цю пісню,—замовкла. Юрко мовчав. Було трошки ніяково.

— Піду. Засиділась. Вже мабуть наші зібрались.

І вийшла чомусь швидко, потиснувши перед тим руку.

* * *

Йшли тижні.

Рана загоювалась дуже повільно. Вона то затягалась трошки, то ятрилась знову. Юрко виходив у садок, сидів на колодках проти ласкавого осіннього сонця і дивився навкруги то гаядто блискучими, то

туманними од жару очима. Передумував якісь безвільні думки. Вони самі припливали й одпливали. Так у весняну повинь рік несе і проносить усе те, що попало в її лоно. То повстанці проходили перед очима та враз чітко ставала Наталя... З тоненького обличчя голої фігурки, що в Лебідя на столі, враз вимальовувалось Зізіне обличчя і раптом зникало, заміняючись іншим... Спокійним простим поглядом дивився Марко. За цей погляд чіплялась думка й не хотіла відірватись од нього. Хотілось, щоб він не зникав сперед очей. Це було важко й гірко. І цей полинь ставав іноді смачним, солодким. Тоді Юрко враз широко розкривав очі й тихо лаявся в матір:

— Теж ще! Подумаєш! Розкис за якогось собаку! Не підставляти ж було грудей під його кулю!... Бандит! Ти думав—пожалію чи побояюсь? Не дуже, брат!—Встань, то знов угроблю.

І глибоко в мізку ворушилась думка, що Марко повстанець не був бандит,—що Марко мав десь мабуть у Деркачах маленького хлопчика й жінку. Мабуть любив посидіти на призьбі, покурити й у свято ходив на десятину радіти з ниви... А то ще й про комбід говорив—щоб при Петлюрі завести. А комбід—то це ж як Стенко? Що ж це за плутанина? Стенко, комбід і Марко за комбід; той так, а той так; і Женьо за Україну й Юрко, а Зізя каже: „Ми на користь України“... А Стенко теж за Україну, та не так якось. Стенко й Марко десь то одного калібру, люд робочий, а от Владек і Юрко різні... за одно... Яка вона ця революція! Ех, яка революція! Як вода закаламучена, поки осяде. Зізя каже—„Ми просвітяни“. Теж іще—„ми“! Брата ж твого угробив, сукина доч, чого ж ти гнусаєш своїм панським голосом—„ми“? Виходить—їм не дуже то вірити. Просвіта—це тільки так, і з цього часу Юрко буде слухати „їх“ примружуючи очі і скривляючи трошки рота...

І Юрко мимоволі зробив призирилу міну на обличчі, уявляючи, що розмовляє з Лебідем...

Так самі собою приходили думки в голову, сортували людей, сортували Юркові почуття, розкладали по окремих шухлядках...

Осінніми сонячними днями одстоювалась душа, як вода у склянці й чистими чіткими гранями кришталювалась натура. Кришталювався хлопець для життя, для роботи і змагань.

20.

Раз увечері вийшов Юрко в садок і побачив з-за куців ясну пляму червоного знизу освітленого диму. Зразу догадався: горшки хтось випалює.

Пішов повільно, придержуючись рукою за гіляки розлогих яблунь, садком, перейшов через дорогу і спинився на сусідньому городі в темноті як бувало в дитинстві.

В круглій ямі позад горна, вибитій, як черинь, рудою глиною, спинами до Юрка перед ясним жарким полум'ям сиділи хлопці. Один, обійнявши коліна, дивився в вогонь, другий, одкинувшись назад на лікоть, пускав кільцями дим, а третій, сміючись, щось розказував.

Юрко засвистав якусь пісню і підійшов до горна. Ніхто не повернувся, тільки той, що розказував, примружився в темноту, не перестаючи приправляти своє оповідання матюками.

Юрко поздоровкався і ногою торкнув середнього хлопця.

— Дай же сісти проти вогню.

— Та сідай. Що, змерз?

— Та може й змерз. Бачиш, що навоював та й ношусь тепер—пішло б воно все...—послав по-парубоцькому. А заговорив сам про це. Знав, що заговорять інші.

— Хто дає закурити?

— Так кажеш, навоював?—питає парубчак у комізельці, зморщивши розрум'янене обличчя і одною рукою відкидаючи з очей чуба, а другою подаючи кисет.

— Та от же. Довелося.

— Тошка забрав, чи сам пішов?

Юрко коротко розповів, позиркуючи назад. Марема послав із листом, а він не пішов і перебував у лісі. Потім повстанці хотіли забрати—втік-кав і поранили.

— А мене б ото не послав Марема,—сказав парубок у комізельці, а той, що оповідав щось веселе, не повертаючи од вогню маленької голови з вузьким лобом і маленьким задертим носиком на смуглому обличчі, пояснив.

— Чудак ти,—він же в просвіті. Організація, значить. Вроді, як партія.

— Як то партія? При комуні та й ще партія?

— Та не партія, а так. Верх, можна сказати, в селі. Там же вчені все, а Гармата в покоях довго був... Там паничеві чоботи чистив та Зізьку забавляв, а вони його за те вчили.

— А забавляв? Ні, ти по-совісті, Гармата,—забавляв?

— Та ну її!

— А вона, знаєш, хоч і не показенька—на глисту скидається, а в темноті, знаєш, нічого дівчина...

Довгий парубчак у старій керенці над великими сірими очима лежав посередині, одкинувшись на лікоть, не спускав очей з вогню і в якимсь філософським настрої потягав цигарку. В нього були низькі—долинами—щоки широкі ніздрі, як у мурина. Довга верхня губа виказувала в ньому трохи розхлябистого хлопця, але роздуті ніздрі й спокійні вперті очі надавали йому такого вигляду, що ото кажуть: „цей може!“ Він заговорив несподівано, не ворухнувшись, не дивлячись на Юрка.

— От ти там передавав письма й ото в просвіті... А скажи мені, як ти дивишся на взгляд життя?—сказав і перевів очі на Юрка.

Юрко затягнувся, цвіркнув на дрова, повернув голову й тихо запитав:

— Як то?

— От так.

Помовчали, думаючи.

— От, скажемо, хто зробить добро человечеству?—комуна, Петлюра, чи хто?

Юрко задумався. Потім тихо сказав, не виходячи з задуми:

— А чорт його знає.

А парубок у комізельці знову тріпнув чубом і обернувшись, наче серйозно, запитав:

— Хіба ж без півока це можна розібрати?!

— Та воно без півока дійсно не розбереш... А я от так думаю, що комуна хоче дати человечеству любов, ласку і братерство. Он як. Соціалізм—це любов, ласка і братерство. Скажу я вам хлопці: комуністична партія—це ті люди, що війшли серцем в серце один одному. Серцем у серце—понімаєш? Значить, щоб твоя душа знала, що в моїй, і яка в ній температура теплоти. Понімаєш?

— Це виходить, як у святому письмі?

— От чудак,—ляснув себе по нозі політик.—А звідки ти думав пішов Ленин і Троцький? Де вчитав оце все, як не в святому письмі?

— Ну, це ти вже того...—обіззався Юрко: Троцький, во-первых—жид і не читає святого письма,

звільні думки. Вони самі
рік несе і проносить
ходили перед очима та
чця голої фігурки, що в
бличчя і раптом зникало,
ом дивився Марко. За
сь од нього. Хотілось,
й гірко. І цей полинь
з широко розкривав очі

обаку! Не підставляти
мав—пожалію чи побо-

ко повстанець не був
маленького хлопчика
ирити й у свято ходив
бід говорив—щоб при
до ж це за плутанина?
й так; і Женьо за Ук-
аїни"... А Стенко теж
сь то одного калібру,
... Яка вона ця рево-
поки осяде. Зізя ка-
вого угробив, сукина
т—"ми"? Виходить—
ього часу Юрко буде
рота...

бличчі, уявляючи, що
ували людей, сорту-
ядках...
як вода у склянці й
кришталювався хло-

а кушів ясну пляму
вся: горшки хтось
и розлогих яблунь,
ьому городі в тем-

удою глиною, спи-
хлопці. Один, обій-
сь назад на лікоть,
зував.

. Ніхто не повер-
мноту, не переста-
хлопця.

ношусь тепер—
ворив сам про це.

— Хто дає закурити?

— Так кажеш, навоював?—питає парубчак у комізельці, зморщивши розрум'янене обличчя і одною рукою відкидаючи з очей чуба, а другою подаючи кисет.

— Та от же. Довелося.

— Тошка забрав, чи сам пішов?

Юрко коротко розповів, позиркуючи назад. Марема послав із листом, а він не пішов і перебував у лісі. Потім повстанці хотіли забрати—вті-
кав і поранили.

— А мене б ото не послав Марема,—сказав парубок у комізельці, а той, що оповідав щось веселе, не повертаючи од вогню маленької голови з вузьким лобом і маленьким задертим носиком на смуглому обличчі, пояснив.

— Чудак ти,—він же в просвіті. Організація, значить. Вроді, як партія.

— Як то партія? При комуні та й ще партія?

— Та не партія, а так. Верх, можна сказати, в селі. Там же вчені все, а Гармата в покоях довго був... Там паничеві чоботи чистив та Зізьку забавляв, а вони його за те вчили.

— А забавляв? Ні, ти по-совісті, Гармата,—забавляв?

— Та ну її!

— А вона, знаєш, хоч і не показенька—на глисту скидається, а в темноті, знаєш, нічого дівчина...

Довгий парубчак у старій керенці над великими сірими очима лежав посередині, одкинувшись на лікоть, не спускав очей з вогню і в якимсь філософським настрої потягав цигарку. В нього були низькі—до-
линами—щоки широкі ніздрі, як у мурина. Довга верхня губа виказу-
вала в ньому трохи розхлябистого хлопця, але роздуті ніздрі й спокій-
ні вперті очі надавали йому такого вигляду, що ото кажуть: „цей може!“
Він заговорив несподівано, не ворухнувшись, не дивлячись на Юрка.

— От ти там передавав письма й ото в просвіті... А скажи мені, як ти дивишся на вигляд житні?—сказав і перевів очі на Юрка.

Юрко затагнувся, цвіркнув на дрова, повернув голову й тихо за-
питав:

— Як то?

— От так.

Помовчали, думаючи.

— От, скажемо, хто зробить добро человечеству?—комуна, Петлюра,
чи хто?

Юрко задумався. Потім тихо сказав, не виходячи з задуми:

— А чорт його знає.

А парубок у комізельці знову тріпнув чубом і обернувшись, наче
серйозно, запитав:

— Хіба ж без півока це можна розібрати?!

— Та воно без півока дійсно не розбереш... А я от так думаю, що
комуна хоче дати человечеству любов, ласку і братерство. Он як. Со-
ціалізм—це любов, ласка і братерство. Скажу я вам хлопці: комуні-
стична партія—це ті люди, що війшли серцем в серце один одному.
Серцем у серце—понімаєш? Значить, щоб твоя душа знала, що в моїй,
і яка в ній температура теплоти. Понімаєш?

— Це виходить, як у святому письмі?

— От чудак,—ляснув себе по нозі політик.—А звідки ти думав
пішов Ленин і Троцький? Де вчитав оце все, як не в святому письмі?

— Ну, це ти вже того...—обізвався Юрко: Троцький, во-первих—жид
і не читає святого письма,

звільні думки. Вони самі
рік несе і проносить
ходили перед очима та
чця голої фігурки, що в
бличчя і раптом зникало,
ом дивився Марко. За
сь од нього. Хотілось,
й гірко. І цей полинь
з широко розкривав очі

обаку! Не підставляти
мав—пожалію чи побо-

ко повстанець не був
маленького хлопчика
рити й у свято ходив
бід говорив—щоб при
до ж це за плутанина?
й так; і Женьо за Ук-
аїни"... А Стенко теж
сь то одного калібру,
... Яка вона ця рево-
поки осяде. Зізя ка-
вого угробив, сукина
т—"ми"? Виходить—
цього часу Юрко буде
рота...

бличчі, уявляючи, що
ували людей, сорту-
ядках...
як вода у склянці й
кришталювався хло-

а кушів ясну пляму
вся: горшки хтось
и розлогих яблунь,
цьому городі в тем-

удою глиною, спи-
хлопці. Один, обій-
сь назад на лікоть,
зував.

Ніхто не повер-
мноту, не переста-
хлопця.

ношусь тепер—
ворив сам про це.

— Хто дає закурити?

— Так кажеш, навоював?—питає парубчак у комізельці, зморщивши розрум'янене обличчя і одною рукою відкидаючи з очей чуба, а другою подаючи кисет.

— Та от же. Довелося.

— Тошка забрав, чи сам пішов?

Юрко коротко розповів, позиркуючи назад. Марема послав із листом, а він не пішов і перебував у лісі. Потім повстанці хотіли забрати—вті-
кав і поранили.

— А мене б ото не послав Марема,—сказав парубок у комізельці, а той, що оповідав щось веселе, не повертаючи од вогню маленької голови з вузьким лобом і маленьким задертим носиком на смуглому обличчі, пояснив.

— Чудак ти,—він же в просвіті. Організація, значить. Вроді, як партія.

— Як то партія? При комуні та й ще партія?

— Та не партія, а так. Верх, можна сказати, в селі. Там же вчені все, а Гармата в покоях довго був... Там паничеві чоботи чистив та Зізьку забавляв, а вони його за те вчили.

— А забавляв? Ні, ти по-совісті, Гармата,—забавляв?

— Та ну її!

— А вона, знаєш, хоч і не показенька—на глисту скидається, а в темноті, знаєш, нічого дівчина...

Довгий парубчак у старій керенці над великими сірими очима лежав посередині, одкинувшись на лікоть, не спускав очей з вогню і в якимсь філософським настрої потягав цигарку. В нього були низькі—до-
линами—щоки широкі ніздрі, як у мурина. Довга верхня губа виказу-
вала в ньому трохи розхлябистого хлопця, але роздуті ніздрі й спокій-
ні вперті очі надавали йому такого вигляду, що ото кажуть: „цей може!“
Він заговорив несподівано, не ворухнувшись, не дивлячись на Юрка.

— От ти там передавав письма й ото в просвіті... А скажи мені, як ти дивишся на вигляд життя?—сказав і перевів очі на Юрка.

Юрко затагнувся, цвіркнув на дрова, повернув голову й тихо за-
питав:

— Як то?

— От так.

Помовчали, думаючи.

— От, скажемо, хто зробить добро человечеству?—комуна, Петлюра,
чи хто?

Юрко задумався. Потім тихо сказав, не виходячи з задуми:

— А чорт його знає.

А парубок у комізельці знову тріпнув чубом і обернувшись, наче
серйозно, запитав:

— Хіба ж без півока це можна розібрати?!

— Та воно без півока дійсно не розбереш... А я от так думаю, що
комуна хоче дати человечеству любов, ласку і братерство. Он як. Со-
ціалізм—це любов, ласка і братерство. Скажу я вам хлопці: комуні-
стична партія—це ті люди, що війшли серцем в серце один одному.
Серцем у серце—понімаєш? Значить, щоб твоя душа знала, що в моїй,
і яка в ній температура теплоти. Понімаєш?

— Це виходить, як у святому письмі?

— От чудак,—ляснув себе по нозі політик.—А звідки ти думав
пішов Ленин і Троцький? Де вчитав оце все, як не в святому письмі?

— Ну, це ти вже того...—обізвався Юрко: Троцький, во-первих—жид
і не читає святого письма,

— Брось, Гармато! Що жид? Кажу ж тобі—любов і ласка між народами. І от Ленин порадив своєму товаришеві, опередив, значить, що чоловік путящий,—прочитай, братішка, як би це було для человечества. Ну і взялись за роботу. А котьолки ж варять не то, що в мене з тобою, остроумні люди, що називається,—гуманні.

— А звідки ти це все знаєш?—недовірило запитав хлопець у комізельці.

— Як звідки? Не дарма ж я водив отих комуністів, що повстання впіймало, як забили полячка. Понімаєш—кажуть мені—веди. Знають, що я стрілок—не випущу. Ну, і на преставленні буваю, в просвіту заходжу. Повів із Соломоном хвершаловим. Вийшли за село. До повстанського штабу через ліс вести. А один був такий великий—ну віл тобі,—щоб узяв у руку, так усю б твою снасть потрошив би, як почне він наяривать, як почне... Каже—ти держи винтовку на зготовку, щоб я не втік, а слухати—слухай. Хоч і не вір. Ну, я що, думаю:—говори, тільки й твого. А він ото спереду, як гора йде, та начитує. Умно сволоч! Голова, брат, так і чорт його знає! Каже, тепер не хватає сили, а буде час, каже, то все, брат, устроять на ять! Все як на щтах буде. Щоб і весело й доволно всім, і життя всім було, а не смерть... От ти ліпши горшки—взяв і одвіз у магазин—бери хто хоче, задаром.

Промовець зробив ефектну павзу.

— Ну?! Та й як же це?!

— Почекай. А побив на вулиці чоботи—пішов у магазин—вибрав шевро—єсть! І не платиш. Шапку загубив на головиці,—пішов—єсть!

— А як випити хочеться?

— Ну, пішов до Кривого—дай півока. Все, що треба й робиш, що можеш. Понімаєш?

— Та воно б нічого, так тільки... Ну й як же ти далі з ними?

— Та як. Прийшли в чорний ліс; а там я й кажу до хвершалового.—Ну, Соломоне премудрий! Бери, вішай гвинтовку на плече та й підемо додому, а ви, хлопці, йдіть своїх шукайте. Може де зустрінемося ще. Соломон, понімаєш, закопився.—Що!—каже—мати Україна!

— Угроблю—зашипів парубчак, згадуючи цю сцену—Угроблю—кажу, таку твою мати! Кидай винта, бо на місці,—й за люхву держу.—Собака панський—кажу. Ну, знаєш, подаю руку хлопцям—розцілювали мене, взяли наші гвинтівки й пішли. Хороші хлопці. Запам'ятав я хвалілю того великого—Бас.

— А що ж Соломон премудрий?

— Як ішли назад—почав копірсатись. Зрада—каже. Так я щоб не наживав, дав у вухо та й годі. Сів на почіпки з першого разу.

— Д-а-а-а-с...

— Чорт його знає, як воно,—сказав хлопець у комізельці.

— Отчота не дам собі,—додав другий, лягаючи навznak.—А зорями ж як засипало! Чорно, а там зорі.

— Отак я смотрю на взгляд житні,—сказав філософ, нагадуючи про себе.

Юрко сидючи перед самим вогнем, почав труситися. Тоді підвівся на ноги.

— Ідеш, Гармато?

— Посидь.

— Та нездоровиться. Рука починає говорити.

— Кепсько.

— Да. Ну, на!—подав він руку по черзі кожному.

Відійшов од горна—як за очі схопило. Темно хоч у морду дай. Тільки зрідка селом у долині спалахували вогнища,—то сім'ї погоріль-

ців вечеряли біля куренів та радились про своє життя-буття, посхоловши до купи після денної роботи. За левадою хтось ухкав. В темноті виразно й розкидано гавкали собаки.

21.

Попи виїхали з села, а ганчарі таки виміняли десь на селах за горшки собі волохатого худосочного попика у старенькій обвислій рясі.

— Настоящий пролетарський, — сміялися. — Тільки голос як у кози — по вухах дряпає. Та нічого не зробиш, — розруха. Де візьмеш кращого?

А він за господарство зразу взявся. З дядьками знається, випиває та з молодіцями жартує. Удівець. Дочки виспівують у садку „На солнце оружем сверкая,“ тоненько — тоненько. Ну, п'ятнадцяту нитку виводить, та й годі.

Юрко видужував. А попи все, — лежи, хлопче, й не турбуйся. В нас і житимеш... там що допоможеш біля дому зробити...

А дід Гармата так і перейшов у спадщину новим попам.

Їсти Юркові приносили, укриватись давали шитим, твердим килимом, що підлогу застеляти, — видужуй!

І Юрко помалу зводився на ноги.

Роздумував, що далі робити, як прийшла дядина Ксеня з своєї слобідки од батька. Принесла масла, дві паляниці в кошику та жовтого козушка.

— Зима йде, одягнутись тобі треба, а це з Артема остався.

Завела балачку та й, якось до слова прийшлося, і каже:

— Хазайнувати б нам, Юрко, удвох. Поставилися б швидко, батько з слобідки поміг би. Сватаються до мене — та не хочу я, не любі серцю, як то кажуть. Ласують на худобу, на дерево... Нам би з тобою — робив ти там, — як твоє воно. А десь у м'ясниці й наслідника мав би зразу. Господар зразу — та й годі.

— А наслідника що — з тіста виліпив би у три дні, чи як?

— А ти думаєш, чий отут? — показала на живіт.

Юрко засміявся й одвернувся.

— Дядьків думаєш? — сміялась Ксеня. — Він то й за дядькового зійде, але я знаю...

Ксеня начеб і не змінилася — тільки очі стали якісь блискучі та наче виросла. А Юркові казала, що постаршав трохи — од рани постаршав.

Вже й не чекав нікого од Зізі, ні тим більш самої Зізі, але раз удень Катря прийшла з книжками й яблуками.

— Панна прислали.

Стала біля одвірка, прихилилась і дивилась мовчазно на Юрка. Не то, щоб вона не сміла — просто в неї такий спокій — дивиться і мовчить. Ясненьке, білявеньке, гарненьке та й годі.

— Сідай же, Катрусе, та розкажи, як тобі живеться у Крежмінських.

Катруся сіла, але нічого не розказувала. Каже: так собі, та й більш нічого.

Стала така смирененька в Крежмінських. Панна на неї поглядає, пані держить у руках — не писни, ходи, роби й мовчи. А насправді Катруся не така, як спершу здається. Вона коли почула від Юрка братнє тепле слово, почала розмовляти й оповідати.

Приходила кілька разів. Обоє сиротливі — вони поприятелювали й подовгу розмовляли у вільну годину. Розказувала про своє село, про Семена — бо вона з того села, де Семен живе. Розказувала про те, що Семен до неї залицяється і, зашарившись на щоках, призналась, що Семен таки гарний хлопець і їй скучно за ним. Але в селі їй нічого

робити, бо дому свого немає — сирота. Тому вона в Крежмінських. Аби жити.

І Юрко раз розказав їй про темний курінь у Чорному лісі, де черешні, — і про двох черниць — про молоду й стару.

Юрко згадував, розказуючи, і йому було приємно. Він наче бачив Наталю, наче розмовляв із нею. І розказував він так ясно, з такими гарними дрібницями, що вона так і встала в Катрусі перед очима, як жива, в чорне зодягнена, сумна й іноді весела. Так і всміхалась — раптово й несподівано. І самотня сирота Катруся відчувала, до серця прийняла Наталчину самотність і полюбила її, не бачивши.

— Розкажи що-небудь, — казала Катруся, сідаючи біля Юрка. Про ліс розкажи.

— Що ж тобі розказати?

— Ти вже одтоді не бачив Наталі?..

— Не бачив. Де ж ти її побачиш... А хочеться... Щоб вона сказала?..

— І мені хочеться побачити її.

В такій балачці виникла в Юрка одна думка...

* * *

Катруся натякнула пані Крежмінській — послати черницям яблук, а хай би вони помолились за панича, царство їм небесне — паничеві. І от раз прибігла до Юрка:

— Давай записку. Я зараз піду до Наталі. Матушка зараз у поїв — я там буду, швидше.

В Юрка тоді давно лежав лист довгий і надхнений, як і всі листи від хлопців до дівчат. Він писав дівчині, як йому тоскно, як би він радів, побачивши її, як він чекає того часу. Яке б то щастя — враз — іде Наталя! Йому часто навіть ввижається вона, а потім нікого нема, тільки сіно шелепав над вухом та кризь шпарини током стелється тінь, як хто зупиниться перед клунею.

* * *

Катруся зразу оглядалася часто, як увійшла в густий ліс, а далі звикла і простувала, де рідше стояли дерева.

Вгорі вже сумні прогалини розкрились у небо, а ліс ніжився покірно під осіннім сонцем, як ранений велетень і зрідка просотувалась кров краплями сполум'яних листочків.

Ліс болісно почував, як розкривають його темні нетри, як хтось тихий, ласкавий і владний, як дівчина, одслонює зелені запинала над схованками його таємниць. Ліс стояв безконечно мовчазний і любовно сприймав смертоносну ласку осени.

Наталя вишивала. Розглядала, лічила чисниці голкою, прикусивши нижню губу... Почула близько ходу і скопилась на ноги.

— Це... ти до нас?.. ох... — переводила дух, — а я думала, що це...

— Вам пані Крежмінська прислала яблук. Просила за панича Владека помолитися.

— Спаси біг, спаси біг... Ти втомилася? Дай торбинку, ти так далеко йшла... Я ось мед од Лебідя несла, та й то рука заніміла. Йдімо до нашої келії, йдімо!

Взяла Катю за стан, повела, посадовила на новому ослоні, сама сіла поруч і всміхалася — рада.

В курені пахло сухими травами і свіжим медом, і цей дух сухих квіток і жовтувата ясність із вікна — од них було, як у церкві.

Наталя дістала зелений слоїк з медом і поставила біля Катрусі на ослоні. Дала паляницю... і все це, — усміхаючись. Думала собі:

служить у Крежмінських, може знає Юрка, гарненька!— біла як гуся... Любісенька, прийшла!..— й усміхалась, дивлячись на Катрусю.

— Добрий мед?

— Добрий— пахучий і свіжий. Ви купуєте?

— Ні, він так дає. Каже— пришліть, дам меду. Ти давно у Крежмінських?

— Другий рік від спаса.

— А перед тобою хто служив?

— Там один хлопець, Юрко.

Наталя нахилилася над коліньми.

— Ти його знаєш?

— Ще й як добре знаю! Він хворий, то я йому од панни книжок ношу. За тебе часто питає... А... Ти диви-но! Я й забула! Він же тобі листа приписав.

— Справді? Справді?..

— А їй-бо.

Катруся встала з ослону, нагнулася мало не до землі головою, достаючи з пазухи листа..

— Ось, на тобі... А він мені про тебе розказував багато. Я ж звикла до тебе вже.

Наталя сіла на колоді й почала читати. І коли Катруся оглянулась, то побачила, що в неї повні очі сліз. Вона встала, підійшла й обійняла Наталю за шию, як давня товаришка. І нічого не сказала, тільки хотіла щось сказати, а не сказала. Не вміла так. Рукою гладила по шиї...

Наталя у відповідь на ласку поклала на стан своїй гості руку й читала далі крізь сльози.

— Так і вмру тут із матушкою... один товариш... Приходь хоч ти, Катеринко... Добре, Катю?.. Тепер почекай я відпишу йому, Юркові.

* * *

В листі були такі слова: „Я ніде не буваю, окрім, як оце два рази була в Лебідя. Він добрий такий, все усміхається, як батько, і просить приходити за медом та яблуками, як батько рідний...“

А весь лист був такий, як пишуть дівчата любим хлопцям кудись у неволю чи на фронт. Наталя жаліла Юрка, радила не думати за неї, бо од цього більший жар буде, казала виздоровлювати, бо вона його жеде,— не діждеться.

22.

Над тими словами про Лебідя Юрко подумав, подумав і сказав сам до себе: усміхається, кажеш, як батько рідний?— Ех! Наталю! Дурненька ти!

Селом чутки пішли— Петлюра наступає.

— Каже отаман: Хай ще цей раз. Попробую. Піде народ за мною— послужу йому,— не піде— воля бога. Не може, значить, Україна бути державою— хай під чужою рукою буде!— сказав і вирушив.

Різали кукурудзу, бараболі копали. Хай іде, хай хоч хто йде! Все одно. А якось надвечір прошуміло селом:— Петлюрівці в лісі. Військо йде!— Військо, то й військо. Не першина. не привикати.

Варили вечеряти, стелили дітям під стінками, доїли корів, як із могили, з горбатого поля зразу три гармати гехнуло. Й до цього не привикати... Та через одну мить зловісно звідти від поля затьохкало, зашвистало в повітрі— зразу рідко й тихо, потім зачастило, з присвистом помчало в закам'янілому повітрі...

Село здивовано замовкло, заметушилось, забилося. Хто падав, де стояв, хто тікав... По тополях пройшов моторошний шелест і на гіляках обгорілих вишень із сну киркнули кури.

Набої пролетіли один за одним понад голови й розцвіли в синьому вечірньому повітрі над крайнім кутком на Воронівці трьома пишними червоними трояндами.

* * *

Тої ночі Рідкодуби не спали. Було тихо. З неба часто падали зорі. Люди сиділи біля вогнів гуртами, в курені не забивалися. З Воронівки тягнулися ближче до поля, сиділи під каштанами біля школи, курили, спльовували, тихо знехотя розмовляли про „березові“ гроші й про керенки — що які тепер ходитимуть, що вродила бараболя, що за горшки не хочуть давати жита.

З неба по-осінньому часто падали зорі, такі ж безуважні до нового наступу, як і ці збиті з пантелику люди.

Не спав і Юрко. Він сидів під креслатою грушою у шкільному садку в гурті хлопців.

Зразу тинялись поміж людьми, жартували, лапали дівчат, а один дав Оксеньові з Воронівки у вухо, дав без усяких передмов — мовляв, не лізь до чужих дівчат. Зносок ти!.. — Потім обридло валандатись — вирішили роздушити пляшку.

Соломон навчав Юрка:

— Ти не ленточкою ціди — ти вкинь шариком. Пити не вмієш. Повстанець тоже!

А хтось підкинув:

— Раненим не можна шариком, — хай ленточкою, — закашляється.

Соломон жвакав яблуко, шипів од оскоми, пирскав слиною і розказував, як вони на досвітках п'яній вдовиці Христі Горлатій вилили між ноги пляшку самогону.

Розказував довго, з присмаком і сміявся коротко й грубо, наче в бубон бив.

Чарка дійшла до Штанваги, того парубка, що біля горна розказував, як він випустив комуністів. Тепер він так само кутив цигарку й пускав носом дим, роздуваючи широкі ніздрі.

Соломон сказав, не дивлячись на нього:

— Випий за здоров'я „товаришів“. Щоб бог дав сили утікти. Бо Петлюра не пребрat, що називається, з'явився, як сніг на голову.

— Ну? — запитав Штанвага таким голосом, наче сказав. „Що ще скажеш?“

— От і — ну.

— А як і втечуть то, що ти мені?

— Та я нічого, може хтось щось.

— А як ти нічого, то й заткни пельку та дожидай мами України — цицьки дасть таким дармоїдам, як ти. А як не мама дасть, то тато Петлюра...

— А ти чарки не затримуй!

Другі півні співали. Знову важко зідхнула гармата за могилою.

Хтось сказав:

— Мацає. Чи не обізвуться.

І з лісу обізвався Петлюра. Низько протюкав набій, двигнув у землю зразу ж за цвинтарем і розірвався:

— Десь біля глинищ. На Крежмінського зрубі окопався.

Рідкодубівці виносили з ляхів діжки з кислими огірками. Присвічували лихтарем, весело погукували й жартували.

Штанвага пішов із гурту.

Юркові чогось стало моторошно.

Соломон казав:

— Шкода хлопця... — Піде мабуть на поле до своїх, — роздумував щось він... — Треба йому було того ремонту, не міг до дядька якого найнятись... Зв'язався з комсомолом...

Юрко швидко підняв голову на Соломона і глянув задуманими сторожкими очима:

— Він що — вписався в комсомол?

Кінець першої частини.